

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-112-1-19>

ДЕТЕРМІНАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ СПОРТСМЕНІВ В УМОВАХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Кропта Р. В.

*кандидат наук з фізичної культури і спорту, доцент,
завідувач лабораторії функціональних,
фізичних та технічних резервів спортсменів*

*Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту
м. Київ, Україна*

Враховуючи, що важливим аспектом досягнення високих спортивних результатів у видах спорту, які потребують прояву витривалості, є здатність реалізації резервів [1, 2, 5], здійснено аналіз детермінант, що забезпечують можливість досягнення граничних рівнів інтенсивності фізичних навантажень в умовах виконання спеціальної фізичної роботи циклічного характеру.

Мета дослідження – визначити детермінанти реалізації функціональних резервів спортсменів в умовах спеціальних фізичних навантажень, що потребують прояву витривалості.

Методи дослідження. Тестування проводили за протоколами cardiopulmonary exercise testing [3, 4, 5] відповідно до виду спорту. Використовували ваги-аналізатори складу тіла «Tanita BC-545»; газоаналізатор Jaeger Oxicon Mobile® з нагрудним поясом Polar® та біохімічний аналізатор LP400®. За допомогою вказаних приладів досліджували показники складу тіла, а також показники частоти серцевих скорочень (HR), частоти дихання (f), дихального об'єму ($V_{T_{ex}}$), вмісту респіраторних газів у повітрі, що видихується ($F_{E}O_2$; $F_{E}CO_2$; $F_{ET}O_2$; $F_{ET}CO_2$) і лактат крові в умовах відносного спокою та під час тесту із ступінчастим зростанням навантаження. На підставі реєстрації вказаних показників відповідно вимірювальних алгоритмів [2, 3] розраховувались показники функціональних резервів організму в умовах фізичної роботи при досягненні анаеробного порогу (anaerobic threshold – AT) та максимального споживання кисню (maximal oxygen uptake – $\dot{V}O_2 \max$).

Для статистичного аналізу первинних даних були використані методи математичної статистики: метод середніх величин; кластерний аналіз; кореляційний аналіз за парним лінійним коефіцієнтом кореляції

Браве-Пірсона, для перевірки значущості якого використано критерій Стьюдента.

Всього обстежено 252 спортсмени різних спеціалізацій (веслування, єдиноборства, біатлон, легка атлетика, орієнтування, футбол) та аматорів, які беруть участь в марафонах та змаганнях з триатлону.

Результати. На підставі кластерного аналізу сформовано три групи кластерів (групи А, В, С). Критеріями кластеризації обрано показники споживання кисню – $\dot{V}O_{2AP}$ та $\dot{V}O_{2max}$, як параметрів аеробної потужності, що відображають інтегральний функціональний резерв спортсменів та показники потужності роботи – P_{AP} та P_{max} , як параметрів спеціальної роботоздатності, що відображають здатність до реалізації функціонального резерву в умовах фізичного навантаження. До групи А увійшли спортсмени з високим рівнем функціонального резерву ($\dot{V}O_{2AP} = 50,36 \pm 6,49$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹; $\dot{V}O_{2max} = 60,53 \pm 7,43$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹) та його реалізації у вигляді спеціальної роботоздатності ($P_{AP} = 3,99 \pm 0,64$ Вт·кг⁻¹; $P_{max} = 5,55 \pm 0,48$ Вт·кг⁻¹) в умовах фізичного навантаження, порівняно із спортсменами групи В ($\dot{V}O_{2AP} = 45,9 \pm 4,29$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹; $\dot{V}O_{2max} = 53,6 \pm 5,11$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹; $P_{AP} = 3,17 \pm 0,39$ Вт·кг⁻¹; $P_{max} = 3,91 \pm 0,49$ Вт·кг⁻¹) та групи С ($\dot{V}O_{2AP} = 48,63 \pm 7,67$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹; $\dot{V}O_{2max} = 53,93 \pm 7,29$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹; $P_{AP} = 2,57 \pm 0,2$ Вт·кг⁻¹; $P_{max} = 2,95 \pm 0,25$ Вт·кг⁻¹). Таким чином, достатньо високий, але достовірно менший рівень функціональних резервів визначено у спортсменів груп В та С, які мали практично однакові середньогрупові значення рівня аеробної потужності. Одночасно для спортсменів групи С притаманним був низький рівень реалізації функціонального резерву у вигляді механічної потужності роботи.

В групі А спеціальна роботоздатність спортсменів за критерієм P_{max} мала достовірний кореляційний зв'язок з $\dot{V}O_{2max}$ ($r=0,56$; $p>0,05$), а також тісний кореляційний зв'язок з максимальними параметрами кисневотранспортної функції організму: $\dot{V}_{Emax}$ ($r=0,63$; $p>0,05$), $\dot{Q}_{max}$ ($r=0,54$; $p>0,05$), SV_{max} ($r=0,45$; $p>0,05$), $\dot{V}_{amax}$ ($r=0,61$; $p>0,05$) та $\dot{V}_a/\dot{Q}_{max}$ ($r=0,52$; $p>0,05$). Крім того, спеціальна роботоздатність спортсменів групи А достовірно корелювала з показниками споживання кисню $\dot{V}O_{2AP}$ ($r=0,31$; $p>0,05$) та кровообігу $\dot{Q}_{AP}$ ($r=0,45$; $p>0,05$) та SV_{AP} ($r=0,50$; $p>0,05$) на рівні анаеробного порогу. Також важливо відмітити від'ємні коефіцієнти кореляції між показником спеціальної роботоздатності та рівнем споживання кисню (у % від $\dot{V}O_{2max}$) в стані відносного спокою $\dot{V}O_{2cn}$ ($r= -0,43$; $p>0,05$) та на рівні анаеробного порогу $\dot{V}O_{2AP}$ ($r= -0,49$; $p>0,05$).

Отримані дані демонструють важливість загальних тренувальних ефектів потужності (за критерієм $\dot{V}O_{2max}$) та економічності, як інтегральних детермінант реалізації функціонального потенціалу спортсменів, що відображає роль аеробної потужності для досягнення значних результатів в фізичній діяльності, яка пов'язана з витривалістю.

Важливо, що виконання спортсменами роботи потужністю $5,55 \pm 0,48$ Вт із відповідним рівнем споживання кисню $\dot{V}O_{2max}$ $60,5 \pm 7,9$ мл·хв⁻¹·кг⁻¹ забезпечувалось високою механічною ефективністю рухів (25,3-26,9 %), а також значною напруженою/активністю систем дихання та кровообігу.

Таким чином, необхідно звернути увагу, що важливою детермінантною реалізації функціональних резервів спортсменів в умовах фізичного навантаження є механічна ефективність рухів (МЕ, %), що в загальному вигляді відображає ефективність використання валових витрат енергії при виконанні роботи певної потужності. Показник механічної ефективності рухів визначає наскільки ефективно аеробна ланка енергоутворення трансформуються в потужність роботи. Відповідно спортсмени групи А демонстрували високу ефективність рухових дій як на рівні анаеробного порогу (МЕ_{АП} – 22,84±2,24 %) , так і при досягненні $\dot{V}O_{2max}$, (МЕ_{max} – 26,14±3,04 %), що відповідно надавало їм перевагу порівняно із спортсменами інших груп. В той же час, спортсмени групи С, практично не маючи дефіциту функціонального резерву порівняно з спортсменами групи В, за рахунок низької механічної ефективності рухів (МЕ_{АП} – 15,41±2,18 %; МЕ_{max} – 15,84±2,31 %) не мали можливості для його повноцінної реалізації у вигляді досягнення високої потужності

Резерви $\dot{V}E_{max}$ в таких умовах були реалізовані на 90-98 % за рахунок частоти дихання на рівні $57,6 \pm 9,83$ л·хв⁻¹ при збереженні V_{Tmax} в діапазоні $2,75 \pm 0,43$ л. Альвеолярна вентиляція в такому режимі дихання становила $125,16 \pm 24,4$ л·хв⁻¹, що дозволяло забезпечувати ефективний газообмін ($P_{ET}O_{2max}$ – 15,5 ± 0,9 кПа; $P_{ET}CO_{2max}$ – 4,83 ± 0,6 кПа; AVO_{2max} – 15,9 ± 0,2 мл·100 мл⁻¹).

Рівень реалізації резервів системи кровообігу при досягненні $\dot{V}O_{2max}$ також складав 92-98%. Хвилинний обсяг крові утримувався на рівні $27,4 \pm 3,18$ л·хв⁻¹ при показниках HR_{max} $193,2 \pm 7,71$ л·хв⁻¹ та SV_{max} $142,01 \pm 18,1$ мл. Такий режим активності серцево-судинної системи в умовах навантаження дозволяв ефективно транспортувати необхідну кількість кисню ($\dot{V}O_2/HR_{max} = 22,7 \pm 2,9$ мл; $\dot{D}O_{2max} = 5,52 \pm 0,74$ л).

Висновки. Таким чином, серед факторів, які детермінують рівень реалізації функціональних резервів спортсменів високого класу, які спеціалізуються у видах спорту з переважним проявом витривалості найбільший рівень значущості мають аеробна потужність та ефективність використання ресурсів аеробного енергозабезпечення.

Література:

1. Мищенко В.С. Функциональные возможности спортсменов. Київ: Здоровье. 1990. 200 с.
2. Кроптя Р.В. Научно-методичні засади дослідження функціональної підготовленості кваліфікованих спортсменів, що спеціалізуються у видах спорту на витривалість. *Теоретико-методичні основи управління процесом підготовки спортсменів різної кваліфікації: колективна монографія* / Р.В. Кроптя, Грузевич І.В. Вінниця: ТОВ «Планер», 2018. С. 299-315.
3. Мищенко В.С. Эргометрические тесты и критерии интегральной оценки выносливости. *Спортивна медицина*. 2005. №1, С. 42–52.
4. Froelicher Victor F., Myers Jonathan. Manual of exercise testing, 1994. 377 p.
5. Shepard R., Astrand P.-O.. Endurance in sport. Oxford: Blackwell sci. publ., 1992. 637 p.
6. Principles of exercise testing and interpretation: including pathophysiology and clinical applications / Karlman Wasserman ... [et al.]. – 5th ed. – 2002. – 756 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-112-1-20>

METABOLIC EFFICIENCY IN SKILLED ATHLETES AT REST AND DURING INTENSE EXERCISE

Loshkarova Ie. O.

Chief scientific officer

*State Scientific Research Institute of Physical Culture and Sports
Kyiv, Ukraine*

Significant energy expenditure due to intense physical activity increases the metabolism of skilled athletes both during physical activity and in their recovery period. During intense training, total daily energy expenditure